

TAVLA İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Harun Reşit DEMİREL*

ÖZET

M.Ö. 3000 yılına kadar tarihi bir geçmişi olan tavla oyunu, Farisî'lerden Araplara geçmiştir. Değişik oyun şekilleri vardır. Bu makalede biz, konuyla alakalı olarak rivayet edilen haberlerin sıhhatini sened ve metin açısından inceleyerek hadisler hakkında usul-i hadis açısından değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Tavla, hadis, ravi, sahabe.

ABSTRACT

A STUDY ON HADİTHS ABOUT BACKGAMMON

Backgammon, which is accepted that its history go as far as to 3000 B.C., is expressed with the word of *an-nard* in Arabic. This word was transmitted from Persian language to Arabic language. In this study we evaluated narrations which were narrated connected with backgammon in hadith literature from the point of view of the traditional *Hadith Methodology*. For this reason, firstly having gathered together *hadiths* connected with the subject we tried to determine the materials that we possess. After this, having classified this hadiths according to order death of its compilers we searched its development in historical process. We can say that it is possible to summarize our conclusions which we have reached it at the end of our study: Two different variants of this hadiths that were narrated concerned with the subject were reported from two *companions* and it is seen that number of narrators are increasing after the generation of the *successor (tābūn)* and none of this narrations are according with the definition of the *sound* hadith.

Key Words: Backgammon, narrator, trustworthy, weak, sound hadith.

GİRİŞ

Arapça'da *en-Nerd* olarak bilinen kelime, ferd vezninde olup, tavla dediğimiz oyunun adıdır. Farsça'dan Arapça'ya geçmiş muarreb bir kelimedir. Farisî krallarından Erdeşir b. Babak tarafından icat edilmiştir. Bundan dolayı Nerdeşir de denir. Erdeşir'in icat ettiği bu oyun iki zarla oynanmaktadır. Daha sonra oynanan pulları ve oyun esnasında söylenen deyimleri ise Buzr-i Cemher

icat etmiştir. Oyunun ferid, ziyâd, sitâre, hane-i kîr, tavîl, hizâr ve mensûbe olmak üzere yedi değişik oynanma şekli vardır.¹

M.Ö. 3000 yılına kadar götürülen tavla, iki zarla oynanan bir oyundur. Eski Romalılar modern tavlının hemen hemen aynı olan Ludus Duodecim Scriptorum (On iki çizgili oyun) denen bir oyun oynarlardı. Doğu Akdeniz ülkelerinde bu oyun hâlâ oynanmaktadır. XX. y.y. sonlarında bütün dünyaya yayılmıştır.²

Tavlının tarihi süresi hakkındaki bu kısa bilgiden sonra hadislerin incelemesinde takip edeceğimiz metod ve yöntemlere geçebiliriz.

Materyal, yöntem ve metod:

Sünnetin doğru bir şekilde anlaşılması için, hadisin müteşabihini muhkeme, mutlak olanı mukayyede hamledecek veya geneli özele çevirecek şekilde, konuyla alakalı bütün sahih hadisler bir araya getirilerek, hadisten kastedilen mananın tam bir şekilde anlaşılması sağlanmalıdır. Bu şekilde yapıldığı vakit, hadisler daha iyi anlaşılır ve üzerine hüküm bina edilirken hata yapılmaz veya en aza indirilir. Konulu hadis de diyebileceğimiz bu metod, konunun tam olarak anlaşılmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Böylece okuyucu, konuyla alakalı bütün hadisleri bir arada görmekte ve ona göre değerlendirme yapabilmektedir.

Biz de bunun için ilk olarak konuyla alakalı hadisleri bir araya getirerek elde bulunan malzemeyi tespit etmeye çalıştık. Daha sonra bu hadisleri eser sahiplerinin ölüm sırasına göre tasnif ederek tarihi süreç içerisindeki gelişimin baktık.

Hadisleri incelerken, *Kütüb-i Tis'a* denilen hadis kitaplarında yer alan hadisler başta olmak üzere, Abdurrezzak'ın *Musannefi*, Hâkim'in *Müstedrek'i* ve Beyhaki'nin *Sünen'i*nde yer alan konuyla ilgili hadisleri, metin, senet ve tarihi bilgiler ışığında inceledik. Araştırmamız esnasında tavlının fihhi hükmü hakkında mezheplerin görüşlerine yer vermeyeceğimiz gibi, konu hakkında bir fihhi hüküm de bildirmeyeceğiz. Hadisi, sadece usûl-i hadis açısından değerlendirmeye çalışacağız. Bu bilgilerden sonra konuyla alakalı olan hadislere geçebiliriz.

* yyü. İlahiyat Fakültesi Hadis Ana Bilim Dalı

¹ Âsım Efendi, *Kâmus*, II/35, 1305,

² Ana Britannica, XXIX/281, İst., 1994

I-TAVLA OYUNU HAKKINDA GELEN HADİSLER

Birinci Rivayet:

حدثني عن مالك عن موسى ميسرة عن سعيد بن أبي هند عن أبي موسى الأشعري أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "من لعب بالنرد فقد عصى الله ورسوله"

"Kim tavla oynarsa Allah ve Rasûlüne isyan etmiştir."³

Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Medenî (179/799): Dâru'l-Hicret'in imamıdır.

Abdullah b. Ahmed babasına "Zühri'nin hadiste en güvenilir talebesi kimdir?" diye sorar. Babası da: "İmam Mâlik'tir" der. İbn Maîn'e de böyle sorulmuş o da Mâlik demiştir. İshâk b. Mansûr yine İbn Maîn'in "sika" dediğini rivâyet eder. İbn Sa'd "sika, güvenilir, sebt, hüccet, muttaki ve âlim bir zattır."⁴ derken, İbn Uyeyne "hadiste imam" olduğunu söylemiştir.⁵

Mûsa b. Meysere (?): Hakkında Nesâî, İbn Maîn: "sika" demişler⁶, Ebû Hâtim: "la be'se bih"⁷ demiş, İbn Hibban da *Sikat*'da zikretmiştir.⁸

Saîd b. Ebi Hind el-Fezarî (116/734): İbn Sa'd hadislerinin "salih" olduğunu söylemiş, İclî de "sika" demiştir.⁹

Ebû Zur'a ve daha başka âlimler, Saîd b. Ebi Hind'in Ebû Mûsa el-Eşari'den olan rivayetlerinin mürsel olduğunu söylemişlerdir.¹⁰

İbn Hacer, *Takrîb*'de¹¹ onun Eşari'den mürsel hadis rivayet ettiğine açıkça vurgu yapmıştır. III. tabakadandır. Ebû Hâtim, hakkında herhangi bir hüküm bildirmemiştir.¹²

³ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Rûya, bab(2), no:6, (Neşreden: Fuad Abdu'l-Bakî), İst., 1981.

⁴ İbn Hacer, Şerefuddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V/350-1, Beyrût, 1991, I. bsk.

⁵ Buhârî, *Kitabu't-Tarihu'l-Kebir*, VII/310, Beyrût, 1988; İbn Ebi Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII/205-6, Beyrût, 1952, I. bsk.

⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X/373, Hind, 1327, Çalışmamız esnasında eserin hem Hind hem de Beyrut baskısını kullandığımız için her iki baskıyı ayırt etmek için Hand baskısının yanına Hind ibaresi koyduk.

⁷ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, VIII/162,.

⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, X/373, Hind, 1327

⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV/94, Hind.

¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.

Ebû Mûsa el-Eşarî Abdullah b. Kays(42/662): Hicretten önce Mekke'ye geldiği ve müslüman olduğu söylenmiştir. Daha sonra Habeşistan'a hicret etmiştir. Hayber'in fethinden sonra Medine'ye gelmiştir. Hz. Ömer onu Basra'ya vali tayin etmiştir. Hz. Osman zamanında da Kufe valiliği yapmıştır. Vefat tarihi ihtilafıdır. H.43, 51, 53 denilmektedir.¹³

İkinci rivayet:

أخبرنا عبدالرزاق عن معمر عن أيوب عن نافع عن سعيد بن أبي هند عن رجل عن أبي موسى الأشعري أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: “من لعب بالكعب فقد عصى الله ورسوله”

“*Kim tavla/zar oyunu oynarsa Allah ve rasûlüne isyan etmiştir.*”¹⁴

Abdurrezzak b. Hemmâm b. Nafi' el-Humeyr (211/826): Hakında İbn Adıyy şunları söyler: “Abdurrezzak bir çok eserin sahibi olduğu gibi, çok da hadis rivâyet etmiştir. Hadis imamları ve müslümanların -hadiste- güvenilir, sağlam olanları ondan hadis almak için yanına gitmişlerdir. Ancak şia taraftarı olduğunu söylemişlerdir. Abdullah babasına “Abdurrezzak Şii midir ve bunda da ileri gider miydi?” diye sorunca babası da: “ Ben bu hususta ondan bir şey işitmedim.”¹⁵ der.

Âcurî, Ebû Dâvud'un “sika” dediğini rivâyet etmiş, en-Nesâî ise “Ahir ömründe ondan hadis yazanların hadisleri münker'dir.” demiştir. İbn Hibbân onu *Sikât*'ta zikretmiştir.¹⁶

Onun hakkında İclî: “Sika ve Şii'dir” derken, Ebû Hâtim “Hadisi yazılır ama ihticac edilmez”¹⁷ demiştir.

Buharî kitabından rivâyet ettiği müddetçe rivâyetlerinin sahih olduğunu bildirir. Buharî ve Müslim, kendisiyle ihticac etmişlerdir. İhticac ettiği hadisler ihtilat yaptığı H. 200'den önceki hadislerdir. Bundan sonraki hadislerini ise almamışlardır.¹⁸

¹¹ İbn Hacer, *Takrîb*, I/307, no:273

¹² İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, IV/71, no:302

¹³ İbn Hacer, *Tehzîb*, V/317-18, Beyrût,

¹⁴ Abdurrezzak b. Hemmam, *Müsannaf*, no: 19730, (tah: Habibu'r-Rahman el-A'zamî), Beyrût, 1983, II. bsk.

¹⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI/280

¹⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI/280

¹⁷ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, VI/39

¹⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI/280

Ma'mer b. Râşid el-Ezdî el-Hadanî, Ebû Urve b. Ebî Amr el-Basrî (152/769): İbn Maîn'in onun hakkında "sika" dediği rivâyet edilir. Ya'kub b. Şeybe: "Ma'mer, sika, sebt ve zabt yönünden Zühri'den de öndedir." demiştir. İbn Hibbân, "Fakih, hafız, mutkin, vera sahibi" dedikten sonra H. 152 veya 153'de vefat ettiğini söyler.¹⁹

Hakkında İbn Sa'd "Ma'mer, kadru kıymeti yüksek birisidir"²⁰ diyerek medh etmiş, İclî de "Basralı, sika, sâlih birisidir, daha sonra Yemen'e yerleşmiştir."²¹ demiştir.

Eyyüb b. Mûsa b. Amr b. Saîd (132/749): hakkında Ahmed b. Hanbel, İbn Maîn, Nesâî, el-İclî ve İbn Sa'd "sika" demişler,²² Ebû Hâtim de "salihu'l-hadis"²³ demiştir.

Nafi b. Ömer b. Abdillâh b. Cemil b. Âmir el-Cemhî (169/785): Hakkında Abdurrahman b. Mehdî: "Esbetu'n-nas", Ahmed b. Hanbel, "sebt-sebt, sahihu'l-kitap", İbn Maîn, ve Nesâî, "sika" demişlerdir.²⁴ İbn Ebi Hâtim babasının onun hakkında sika dediğini, kendisine hadisiyle ihticac edilir mi? diye sorduğumda evet, dediğini rivayet etmektedir.²⁵ IX. tabakanın önde gelenlerinden-dir. (169/785)'de vefat etmiştir.²⁶

Üçüncü rivayet:

حدثنا عبدالله حدثني أبي ثنا عتاب ثنا عبدالله أنا أسامة بن زيد حدثني عن سعيد بن أبي هند عن أبي مرة مولى عقيل فيما أعلم عن أبي موسى الأشعري أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "من لعب بالنرد فقد عصى الله ورسوله"

"Kim tavla oynarsa Allah ve rasûlüne isyan etmiştir."²⁷

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (290/903): Babasından *Müsned*'i dinlemiştir. Nesâî, "sika" demiş, Hatibu'l-Bağdadî, "Sika, sebt", Ebû Hallâl, "Salih bir zattır. Haya sahibi Arapça'yı düz-

¹⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, X/219

²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, V/547

²¹ İclî, Ahmed b. Abdillâh, *Tarihu's-Sikât*, s.435, (tah: Abdu'l-Muti' Kal'acî), Beyrût, 1984, I. bsk.

²² İbn Hacer, *Tehzîb*, I/361

²³ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, VIII/257

²⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, X/365

²⁵ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, VIII/456

²⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, II/296, no:24

²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/394, İst., 1982.

gün konuşan birisidir”²⁸ demişlerdir. Kendisinden *Kütüb-i Sitte* imamlarından yalnızca Nesâî rivayette bulunmuştur.

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (241/855): Hadisçilerin önde gelenlerindenidir. Hakkında İbn Maîn. “Arapça’sıyla bize övünenlerin içerisinde ondan daha iyisini görmedim.” demiştir. Nesâî, “sika, memun ve hadis imamlarından birisidir.”, İbn Mâkûlâ, “sahabe ve tabiinin mezheplerini en iyi bilen kişidir” demişler²⁹, İbn Ebî Hâtim de “İmam ve hüccettir.”³⁰ demiştir.

Kur’ân’ın mahluk olup olmaması konusunda zamanın yönetimi tarafından işkenceye tabi tutulmuştur. Hapisten çıktıktan 8 sene sonra Bağdad’ta (241/855)’de vefat etmiştir.

Attâb b. Ziyâd el-Horasânî (212?/827): Kendisinden Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel rivayette bulunmuşlardır. Hakkında Ahmed b. Hanbel: “İa be’sse bih”³¹, İbn Sa’d ve Ebû Hâtim “sika”³² demişlerdir. İbn Hibban kendisini *Sikat*’da zikretmiştir.³³ XI. tabakadan sadûk birisidir.³⁴

Abdullah b. Mübarek b. Vâdih el-Hanzalî et-Temîmî (181/797): Mâlik b. Enes’ten *Muvattâ’*ı rivâyet etmiştir.³⁵ en-Nesâî: “Bulunduğu çağda ondan iyisini bilmiyorum.” derken, el-Halîlî “ittifakla imamdır.”³⁶, Ebû Üsâme “hadis’te emîru’l-mü’minîn’dir.”³⁷ derken, İbnu’l-Medîni ve İbn Hırâş da “sika”³⁸ demişlerdir. Zehebî, “icma ile hadislerinin hüccet”³⁹ olduğunu söylemiştir.

Üsâme b. Zeyd b. Eslem el-Adevî (?): Hakkında Ahmed b. Hanbel: korkarım hadiste kuvvetli biri değildir, münkeru’l-hadis, zayıf, derken Yahya b. Maîn. Üsâme ve kardeşlerinin rivayet et-

²⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, V/125; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V/7

²⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, 63-65

³⁰ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, II/70

³¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII/85

³² İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, VII/13

³³ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII/85

³⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, II/3, no:4

³⁵ İbn Hallikân, Ebu’l-Abbas Şemsuddin Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtu’l-Ayân ve Enbâu Enbâ’z-Zaman*, III/32, (tah: İhsan Abbas), Beyrût, 1977.

³⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, V/336-38

³⁷ Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddin, *Tezkiretu’l-Huffâz*, II/276, Beyrût, trh.

³⁸ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, VI/181

³⁹ Zehebî, *Siyeru Alâmi’n-Nubelâ*, Beyrût, 1990, VIII/380

tikleri hadislerin bir değeri yoktur, demiş, başka bir kere de “zayıftır”, demekle yetinmiştir.⁴⁰

Ebû Hâtim, “Hadisi yazılır ama ihticac edilmez”⁴¹, Nesâî, “Leyse bi’l-kavi”, demişlerdir.

İbn Hacer, yukarıda vermiş olduğu bilgilerden sonra şunları söyler: İbn Sa’d hakkında “leyse bi hücce” demiştir. İbn Hibban da zayıf olduğunu söyledikten sonra “haberleri vehmederdi, mev-kûf haberi merfu, maktu’ haberi de muttasıl hadis yapardı.” demiştir.⁴²

Ebû Murre, Yezîd el-Haşimî (?): Akîl b. Ebî Talip’in mevlasıdır. Ümmü Hânî’nin de mevlası denilmiştir.

İbn Hacer, İbn Sa’d’ın onu, I. Tabakadan, sika az hadis rivayet ettiğini nakletmiştir. ⁴³ İclî, “sika”, Medine’li tabiinlerdendir” demiş, İbn Hibban da *Sikat*’da zikretmiştir. III. tabakadandır.⁴⁴

Ahmed b. Hanbel’in bu konuda metinleri aynı senetleri farklı olan diğer hadisler de şunlardır:

Dördüncü rivayet

حدثنا عبدالله حدثني أبي ثنا أبو نوح نا مالك عن موسى بن ميسرة عن سعيد بن أبي هن عن أبي موسى الأشعري⁴⁵

Ebû Nuh, Abdurrahman b. Gazvan ed-Dabbî (187/803): Hak-kında Ahmed b. Hanbel, “Hadis ricalinin akıllı kimselerinden-dir.”, İbn Maîn, “Salih, (187/803)’de vefat etmiştir” demişler. İbn Hibban, *Sikat*’da zikretmiş ve Leys’den yapmış olduğu rivayetle-rinde kalb⁴⁶ yapardı, demiştir.⁴⁷ IX. tabakadandır. Fert hadisleri vardır.⁴⁸ Ebû Hâtim hakkında “sadûk” demiştir.⁴⁹

⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*,

⁴¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, I/182, İbn Hacer bu ifadeyi Ebû Hâtim’den nakletmekle beraber, İbn Ebî Hâtim, babasından böyle bir ifade nakletmemektedir. Ebû Hâtim: “münkeru’l-hadis, zayıf” demiştir. bkz: *el-Cerh*, II/285

⁴² İbn Hacer, *Tehzîb*, I/182

⁴³ İbn Hacer, *Tehzîb*, XI/328

⁴⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, II/373, no: 353

⁴⁵ Ahmed. b. Hanbel, *Müsned*, IV/397

⁴⁶ Kalb:

⁴⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI/224

⁴⁸ İbn Hacer, *Takrîb*, II/494, no:1075

⁴⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V/274

Beşinci rivayet

حدثنا عبدالله حدثني أبي ثنا يحيى أنا عبدالله أخبرني نافع و ثنا محمد بن عبيد ثنا عبيدالله حدثني نافع عن سعيد بن أبي هند عن أبي موسى الأشعري⁵⁰

Muhammed b. Ubeyd b. Ebi Ūsâme el-Küfti el-Ahdab (204/819): Hakkında Darekutnî ve Nesâî, sika demişler, bu ifadeye Darekutnî “kardeşleri” ifadesini de eklemiştir.⁵¹ XI. tabakadandır. (204/819) vefat etmiştir.⁵²

Ubeydullah b. Ömer b. Hafıs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb (140/757): V. tabakadan⁵³ olan ravi hakkında Ebû Hâtım⁵⁴, Nesâî, “sika” demişlerdir.⁵⁵ (140/757)’de vefat etmiştir.⁵⁶

Yahya b Saîd b. Ferrûh el-Kattân et-Temîmî (298/910): Hakkında Ebû Zur’a, “Sika ve hadis hafızıdır.” en-Nesâî, “sika, sebt”⁵⁷, Ebû Hâtım, “hüccet ve hafızdır.”⁵⁸, İbn Sa’d ise “sika, hüccet, emîn”⁵⁹ demişlerdir. İclî, “sika olmayan râvilerden rivâyette bulunmadığını”⁶⁰ açıkça belirtir.

Altıncı rivayet:

حدثني زهير بن حرب حدثنا عبدالرحمن بن مهدي عن سفيان عن علقمة بن مرثد عن سليمان بن برة عن أبيه أن النبي الله صلى الله عليه وسلم قال: “ من لعب بالنردشير فكأنما صبغ يده في لحم خنزير و دمه”

“*Kim tavla oynarsa sanki o domuz eti ve kanıyla elini boyamış gibidir.*”⁶¹

Züheyr b. Harb b. Şeddad (234848): Hakkında Ebû Hâtım, “sadûk”⁶², İbn Maîn, “sika”, Nesâî, “sika, güvenilir”, Ebû Bekr el-

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/400

⁵¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, IX/292

⁵² İbn Hacer, *Takrîb*, II/188, no:500

⁵³ İbn Hacer, *Takrîb*, I/537, no:1488

⁵⁴ İbn Ebi Hatim, *Cerh*, V/337

⁵⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII/36

⁵⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.

⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, XI/191

⁵⁸ İbn Ebi Hâtım, *el-Cerh*, IX/151

⁵⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VII/293

⁶⁰ İclî, *Tarihu’s-sikât*, s.472; Zehebî, *Siyer*, IX/181

⁶¹ Müslim, *Sahih*, Şiir, bab(1), no:10

⁶² İbn Ebi Hâtım, *el-Cerh*, III/591

Hatib, “sika, sebt ve mutkindir”, demişlerdir.⁶³ (234/848) de vefat etmiştir. Müslim, kendisinden 1281 tane hadis rivayet etmiştir.⁶⁴

Abdurrahman b. Mehdî b. Hassân el-Anberî (198/813): Önde gelen ravilerdendir. Hakkında imam Şafii, “Dünyada onun bir benzerinin olduğunu bilmiyorum.” demiştir. Hadisleri lafzi olarak rivayet etmeye özen gösterirdi. İbn Hibbân *Sikât*’da onun hakkında “Sika olmayan ravilerden rivayette bulunmamaya özen gösterirdi. Hadisçilerin muttaki olanlarından vera sahibi birisidir. Kendisi hadisi ezberleyen, toplayan, hadislerin içeriğini anlamaya çalışan, hadis kitabı telif eden ve hadis rivayetinde bulunan birisidir.” demiş,⁶⁵ Ebû Hâtim de “sika, hadiste imam, Yahya b. Saîd’ten daha sebt, ...”⁶⁶ demiştir.

Süfyan b. Saîd b. Mesrûk es- Sevrî el-Kûfî (161/778): Veki’, Saîd’in “Süfyan benden daha iyi hafızdır” dediğini rivâyet eder. İbn Mehdî “Vehb, hıfzda, Süfyan’ı Mâlik’e takdim ederdi” demiştir. İbnü’l-Medinî, Yahya b. Saîd’e, “Süfyanın görüşümü yoksa Mâlik’in görüşümü hoşuna gidiyor?” diye sorunca o da: “Şüphesiz, Süfyan, Mâlik’e her şeyde üstündür.” demiştir. Onun hakkında İbn Hibbân, “Fıkıh ilmi ve takvada ittifakla insanların en büyüğü idi.” İclî de “Küfeli sika, sâlih, şahid, âbid, hadiste sebtir” demişlerdir. Şu’be, İbn Maîn ve daha birçok âlim de hakkında “Süfyân, hadiste -emîru’l-mü’minîn-” demişlerdir.⁶⁷

Alkame b. Mersed el-Hadramî, Ebû’l-Hâris el-Kûfî (?): Hakkında Ahmed b. Hanbel “sebt”, en-Nesâî, “sika”⁶⁸, Ebû Hâtim ise “sâlihu’l-hadis”⁶⁹ demiş, İbn Hibbân da onu *Sikat*’da zikretmiştir.⁷⁰ VI. tabakadandır.⁷¹

Süleyman b. Bureyda (150/767): babasından, Umran b. Husayn, Yahya b. Ya’mer’den rivayette bulunmuş, kendisinden Akame b. Mersed, Abdullah b. Ata, Muhammed b. Cihâde v.d. rivayette bulunmuşlardır. III. tabakadandır. 105’de vefat etmiş-

⁶³ İbn Hacer, *Tehzîb*, III/296

⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.

⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI/251-52

⁶⁶ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, V/290

⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, 100-102

⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII/246

⁶⁹ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, VI/406

⁷⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII/246

⁷¹ İbn Hacer, *Takrîb*, II/31, no:287

tir.⁷² Hakkında Ebû Hâtim⁷³ ve İbn Maîn, sika demişlerdir.⁷⁴ Buhari, Süleyman'ın babasından hadis işitmediğini açıkça belirtir.⁷⁵

Bureyda b. el-Husayb b. Abdullah b. el-Haris el-Eslemî (63/682): Bedir harbinden önce müslüman olmuştur. Medine'den sonra Basra oradan da Merv'e yerleşmiştir. Peygamber (s.a.v.)'den rivayette bulunmuş, kendisinden oğulları Abdullah, Süleyman, el-Melih b. Üsâme, Şabî ve daha başka kimseler rivayette bulunmuşlardır.⁷⁶

Yedinci rivayet:

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ثنا عبد الرحيم بن سليمان و أبو أسامة عن عبيد الله بن عمر عن نافع عن
عن سعيد بن أبي هند عن أبي موسى الأشعري أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "من لعب بالنرد
فقد عصى الله ورسوله"⁷⁷

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe (235/848): Hakkında İbn Hıraş, Ebu Hatim ve İbn Kani': "sika" demişler, İbn Kani' bu ifadeye "sebt" ifadesini de eklemiştir. Buhari kendisinden 30, Müslim, 540 hadis rivayet etmiştir.

Abdurrahim b. Süleyman el-Kenânî (187/803): İbn Maîn ve Ebû Davud, "sika", Nesâî, "leyse bihi be's"⁷⁸, Ebû Hâtim, "salihu'l-hadis"⁷⁹ demişler, Osman b. Ebi Şeybe de "sika, sadûk ancak hüccet değildir", demiştir.⁸⁰ (187/803)'de vefat etmiştir.⁸¹

Sekizinci rivayet:

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة ثنا عبد الله بن نمير و أبو أسامة عن سفیان عن علقمة بن مرسد عن
سليمان بن بريدة عن أبيه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: "من لعب بالنردشير فكأنما غمس يده في
لحم خنزير ودمه"

⁷² İbn Hacer, *Takrîb*, I/321, no:415

⁷³ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, IV/102

⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV/174, Hind.

⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, a.y.

⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, I/433, Hind.

⁷⁷ İbn Mace, *Sünen*, Edeb, bab(43), no:3762

⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI/306-7, Hind.

⁷⁹ İbn Ebi Hatim, *Cerh*, V/339

⁸⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI/306-7, Hind.

⁸¹ İbn Hacer, *Takrîb*, I/504, no:1175.

“Kim tavla oynarsa sanki o domuz eti ve kanına elini batırmış gibidir.”⁸²

Abdullah b. Numeyr (199/814): Hakkında, Süfyanu’s-Sevrî, “-Hadis rivayetinde- ne güzel adamdır.”, Yahya b. Maîn, “sika”, Ebû Hâtim, “mustakimu’l-hadis”⁸³ demişler, İbn Sa’d da “sadûk, kesiru’l-hadis” demiştir. ⁸⁴ (199/814)’da vefat etmiştir.

Dokuzuncu rivayet:

حدثنا مسدد ثنا يحيى عن سفيان علقمة بن مرثد عن سليمان بن بريدة عن أبيه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: “من لعب بالنردشير فكأنما غمس يده في لحم خنزير ودمه”

“Kim tavla oyunu oynarsa sanki o elini domuz etine ve kanına batırmış gibidir.”⁸⁵

Müsedded b. Müserhed b. Müserbil el-Basrî (218/833): X. tabakadan⁸⁶ olan ravi hakkında İbn Maîn, “sika-sika”, Ahmed b. Hanbel, “sadûk”, Nesâî ve İclî de “sika” demişlerdir. (218/833)’de vefat etmiştir. Ca’fer b. Ebî Osmân: İbn Maîn’e, Basra’da kimden hadis yazayım? diye sordum. O da: “Musedded’den yaz. O sika sika’dır.” dediğini rivayet etmiştir. Muhammed b. Hârûn el-Fullas, İbn Maîn’in, Müsedded hakkında “sadûk” dediğini rivayet eder. en-Nesâî, İbn Kânî’, İclî⁸⁷ ve Ebû Hâtim onun için “sika”⁸⁸ demişlerdir.⁸⁹

Onuncu rivayet:

حدثنا عبدالله بن مسلمة عن مالك عن مسمي بن ميسرة عن سعيد بن أبي هند عن أبي موسى الأشعري عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: “من لعب بالنرد فقد عصى الله ورسوله”

“Kim tavla oynarsa Allah ve rasulüne isyan etmiştir.”⁹⁰

Abdullah b. Mesleme b. Ka’neb el-Harisî (221/836): IX. tabakanın küçüklerindedir.⁹¹ Hakkında İbn Kani’, İclî ve Ebû Hâtim “sika” demişlerdir.⁹²

⁸² Ebû Davud, *Sünen*, Edeb, bab(43), no:3763

⁸³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V/186

⁸⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, VI/58, Hind.

⁸⁵ Ebû Davud, *Sünen*, Edeb, bab(61), no: 4939

⁸⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, II/242, no:1052

⁸⁷ İclî, *Târihu’s-Sikât*, s.425

⁸⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII/837

⁸⁹ İbn Hacer, *Tehzib*, X/98-9

⁹⁰ Ebû Davud, *Sünen*, Edeb, Bab(61), no:4938

⁹¹ İbn Hacer, *Takrîb*, I/451, no:638

Mûsa b. Meysere ed-Diyli (?): Onun için İbn Maîn, en-Nesâi, “sika” demişler, İbn Hıbbân *Sikâ’*’da zikretmiştir.⁹³ Ebû Hâtim ise “la bese bih”⁹⁴ demiştir.

On birinci rivayet:

أخبرنا أبو الحسن علي بن محمد بن عقبة الشيباني بالكوفة ثنا إبراهيم بن اسحاق الزهري ثنا محمد بن عبيد الطنافسي عن عبيدالله و حدثنا أبو بكر بن اسحاق الفقيه أنبأ أبوالمثنى مجمل بن أيوب قال ثنا مسدد ثنا يحيى عن عبيدالله عن نافع عن سعيد بن أبي هند عن أبي موسى قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من لعب بالنرد فقد عصي الله و رسوله"

“*Kim tavla oynarsa Allah ve Rasûlüne isyan etmiştir.*”⁹⁵

Bundan sonra gelen rivayetlerde görüldüğü gibi, önceki asırlarda yer alan raviler tekrar edilmekte, yeni raviler eklenmesine rağmen ilk iki asırdaki raviler değişmediği için, daha sonra gelen ravileri incelemeye gerek duymayıp sadece rivayet etmekle yetindik.

On ikinci rivayet:

أخبرنا أحمد بن جعفر القطيعي ثنا عبدالله بن أحمد بن حنبل حدثني أبي ثنا عبدالرزاق قال سمعت عبدالله بن سعيد بن أبي هند يحدث عن أبيه عن رجل عن أبي موسى النبي الله صلى الله عليه وسلم قال: “من لعب بالكعاب أو قال بالكعبات - فقد عصي الله و رسوله”

“*Kim tavla oynarsa Allah ve rasulüne isyan etmiştir.*”⁹⁶

⁹² İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, V/181

⁹³ İbn Hacer, *Tehzîb*, X/333

⁹⁴ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh*, VIII/162

⁹⁵ Hâkim, *Müstedrek*, I/114-15, h.no:160; müellif burada hadis hakkında Şeyhayn’in şartlarına uyduğu halde senette yer alan Abdullah b. Said b. Ebî Hind’in sui’l-hıfz’ından dolayı rivayet etmediklerini söylemektedir. Ancak metinde de görüldüğü gibi bu rivayette ismi zikredilen ravi yer almamaktadır. Bu ravinin rivayeti bir sonraki hadiste yer almaktadır. Hâkim’in eserini tahkik eden Mustafa Abdulkadir Atâ şu bilgileri verir: “Zehebi, *Telhis*’de: “Buharî ve Mslim2in şartlarına göre sahihtirkeza bu hadis Yezîd b. Abdillâh b. el-Hâd tarafından Said b. Ebi Hind’den rivayet edilmiştir. Senette yer alan Abdullah b. Said b. Ebî Hind vehmetmiştir. Bu raviden de abdurrezzak/Said b. Ebî Hind/Racul/ Ebû Musa el-Eşari kanalıyla rivayet etmiştir.” demektedir. Ayrıca Atâ, Münavi’nin *Feydu’l-Kadîr*’de : “Hâkim, hadis Şeyhayn’ini şartlarına uygundur. Bunu Zehebi de ikrar etmektedir, Ebû Davud da hadisi zayıf kılmamıştır. İbn Hacer: Kim bu hadisi Müslim’e dayandırırsa yanılmaktadır.” dediğini de rivayet eder.

⁹⁶ Hâkim, *Müstedrek*, I/115, h.no:161; hakim, bu hadis, Nafi’nin rivayet ettiği olduğu hadisi ne zayıf düşürür ne de kusurlu kılar. Yezîd b. Abdillâh b. el-Hâd, Said b. Ebî Hind’in rivayetinde Nafi’nin rivayetini destekler onun mütabisi olur, şeklinde bilgi vermektedir. Bu rivayette de yukarıda

On üçüncü rivayet:

حدثنا أبو بكر بن إحاق أنبأ اسماعيل بن قتيبة حدثنا يحيى بن يحيى أنبأ الليث بن سعد عن ابن الهادي عن سعيد بن أبي هند عن أبي موسى الأشعري قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم وذكر عنده النرد فقال: "عصى الله ورسوله/عصى الله ورسوله من ضرب بكعابها يلعب بها"

Ebû Musa el-Eşarî, Peygamber (s.a.v.)'in yanında tavladan bahsedilince "Allah ve Rasûlüne isyan etmiştir/Kim zar atar ve bununla oynarsa, Allah ve Rasûlüne isyan etmiştir." derken işitiğini rivayet etmektedir.⁹⁷

On dördüncü rivayet:

أبو الحسين بن بشران أنبأ الحسين بن صفوان ثنا ابن أبي الدنيا ثنا بسر بن معاذ العقدي أنبأ عامر بن يساف عن يحيى بن أبي كثير قال: مر رسول الله صلى الله عليه وسلم بقوم يلعبون بالنرد فقال: "قلوب لاهية و أيدي عاملة و السنة لاغية"

Yahya b. Kesir şu hadisi rivayet eder: Peygamber (s.a.v.) tavla oynayan bir topluluğun yanından geçti ve: "Kalpler boş işlerle, eller uğraşıda ve diller boş sözlerle uğraşmakta"⁹⁸ buyurdu.

Beyhakî'nin bizzat kendisi bu haberin mürsel olduğunu belirtmektedir.⁹⁹

Konuyla alakalı bu hadislerden sonra sahabenin tavla hakkındaki söz ve davranışlarına geçebiliriz.

II-SAHABENİN TAVLAYA BAKIŞ AÇISI

Bu kısımda sahabenin tavla oyununa karşı tavırlarına dair gelen haberlere bakacağız.

Birinci rivayet:

عن مالك عن علقمة بن أبي علقمة عن أمه عن عائشة زوج النبي صلى الله عليه وسلم أنه بلغها أن أهل بيت في دارها كانوا سكاناً فيها و عندهم نرد فأرسلت إليهم: لئن لم تخرجوها لأخرجنكم من دارى و أنكرت ذلك عليهم.

İmam Mâlik'in rivayet ettiğine göre Âişe (r.a.), evinde oturan ev ahalisinden bazı kişilerin yanlarında tavla olduğunu duyunca onlara haber göndererek: "Eğer evden o tavlayı çıkarmazsanız sizi

görüldüğü gibi, Yezid b. Abdillâh b. el-Hâd senette yer almamaktadır. Bu ravinin yer aldığı senet bir sonra rivayet ettiğimiz 162 nolu hadistir.

⁹⁷ Hâkim, *Müstedrek*, I/115, h.no:162

⁹⁸ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin, *Kitâbu's-Süneni'l-Kübrâ*, Riyad, 1354X/216

⁹⁹ Beyhakî, *Sünen*, X/216

evimden dışarı atarım” demiş ve onların bunu oynamalarını beğenmemiştir.¹⁰⁰

İkinci rivayet:

عن مالك عن نافع عن عبد الله بن عمر انه كان اذا وجد أحداً من أهله يلعب بالنرد ضربه و كسرها

“Abdullah b. Ömer ehlinden birisini tavla oynarken görürse hem oynayanı döver hem de tavlayı kırardı.”¹⁰¹

Yahya, Mâlik’in satrançta hayırın olmadığını ve kerih gördüğünü söyler. Yine Yahya, imam Mâlik’in gerek satranç gerekse diğer oyunları oynamanın batıl işlerden olduğunu ve kerih gördüğünü ve “اذا بعد الحق الا الضلال” ayetini okurken işittiğini rivayet eder.

Bu rivayeti Abdurrezzak, Mamer/Nâfi’ tarikiyle İbn Ömer’den rivayet etmektedir.¹⁰²

Beyhakî Ebû Zekeriya // Ebû’l-Abbas/Bahr/İbn Vehb/Yunus b. Yezîd/Nafi’ tarikiyle “İbn Ömer’in ehlinden birisini tavla oynarken bulursa tavlayı kırmasını emreder, döver sonra da tavlayı yakmasını emrederdi.”¹⁰³ haberini rivayet etmiştir.

Üçüncü rivayet:

Abdurrezzak’ın Mamer/Yezîd b. Ebî Ziyâd tarikiyle Ebû’l-Ahvas’tan yapmış olduğu rivayette, Abdullah b. Mesûd tavla hakkında: “İki zar/Tavlaya özen göstermekten sakının. Şüphesiz bu iki zar meysirdir.” demektedir. Beyhakî de bu rivayeti İbrahim el-Hicrî/Ebî’l-Ahvas tarikiyle Abdullah b. Mesûd’un “İnsanları ibadetten alıkoyan üzeri şekilli iki zardan uzak durunuz. Şüphesiz bu iki zar/takva Acem kumandır.”¹⁰⁴ dediğini rivayet eder.

Beyhakî, aynı haberi Abdu’l-Melik b. Umeyr/Ebî’l-Ahvas tarikiyle İbn Mesûd’tan mevkûf olarak rivayet ettikten sonra “bazı kişilerin bu rivayeti merfu olarak rivayet etmektedirler ama ez-

¹⁰⁰ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Rûya, bab(2), no:6

¹⁰¹ Mâlik, *Muvatta*, Rûya, bab(2), no:7

¹⁰² Abdurrezzak b. Hemmam, *Müsanna*f, no:19725

¹⁰³ Beyhakî, *Sünen*, X/216

¹⁰⁴ Beyhakî, *Sünen*, X/215

berde olan şekli, haberin mevkûf olduğudur”¹⁰⁵ diyerek haberin merfu olmadığına vurgu yapar.

Dördüncü rivayet

Abdurrezzak, Mamer/Katade tarikiyle Abdullah b. Amr b. Âs'ın “*Kim kumar kastıyla tavla oynarsa sanki o domuz eti yemiş gibidir. Kim de kumar kastıyla oynamazsa o da domuz yağı ile yağlanmış gibidir.*”¹⁰⁶ dediğini rivayet eder.

Beyhakî de bu rivayeti yine mevkûf olarak Ebû'l-Hüseyin b. Bişran/el-Hüseyin b. Safvan/İbn Ebi'd-Dünya/Ali b. Ca'd/Selam b. Miskin/Katâde/Ebû Eyüb/Abdullah b. Amr tarikiyle rivayet etmiştir.¹⁰⁷

Beşinci rivayet:

Ebû Saîd b. Ebî Amr/Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh es-Saffar/Muhammed b. Gâlib/Müslim b. İbrahim/Rebia b. Kül-süm/Kül-süm tarikiyle rivayet ettiğine göre İbnu'z-Zubeyr, Mekke'lilere “*Ey Mekke'liler duyduğuma göre Kureyşlilerden bir takım erkekler, adına tavla denilen oyunu oynuyorlarmış. Allah (c.c.)'de Kitabında “Ey iman edenler! Şüphesiz içki kumar, fal okları ve dikili taşlar şeytanın pisliklerindedir. Uzak durunuz.”* buyurmaktadır. Allah'a yemin olsun ki bu oyunu oynayan birisi bana getirilirse onu en ağır biçimde cezalandıracağım ve –tavladan- gasp ettiklerini de bana o şahsı getirene vereceğim” şeklinde hitap etmiştir.¹⁰⁸

Altıncı rivayet:

Beyhakî, Ebû Abdillâh ve Ebû Saîd b. Ebî Amr/Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yakup/er-Rebi' b. Süleyman/Abdullah b. Vehb/Süleyman b. Bilal/el-Caîd/Mûsa/Ebû Suheyl/Zeyîd b. es-Salt, tarikiyle Zeyîd'in, Osman b. Affan'ın minberde halka: “*Ey insanlar, kumardan sakının! Bununla tavlayı kastetmektedir. Bazı kişilerin evlerinde tavlanın bulunduğu bana bildirildi. Kimin evinde tavla varsa yaksın veya kırsın!*” şeklinde hitap ettiğini rivayet etmiştir.

¹⁰⁵ Beyhakî, *Sünen*, X/213

¹⁰⁶ Abdurrezzak, *Müsanna'af*, no: 19729

¹⁰⁷ Beyhakî, *Sünen*, X/216

¹⁰⁸ Beyhakî, *Sünen*, X/216

Yine bir başka seferde de Osman b. Affan, minberde iken “Sizlerle daha önce tavla hakkında konuşmuştum. Hala onu evlerinizden çıkartmadığınızı görüyorum. Aklımdan, tavla bulundurulmuş evlere bir odun yığını gönderip de başlarında yakmayı geçiriyorum.”¹⁰⁹ demiştir.

Yedinci rivayet:

Beyhakî, Ebû Zekeriya b. Ebi İshâk/Ebû'l-Abbas Muhammed b. Yakup/Banhr b. Nadr/İbn Vehb/Muaviye b. Salih/Yahya b. Saïd/Nafi' tarikiyle Abdullah b. Ömer'in tavla hakkında kumar dediğini, rivayet eder.

Şimdi biz bu senetleri şema halinde gösterelim:

1-Eşarî/Said b. Hind/Musa b. Meysere/Mâlik

2-Eşarî/?/ Said b. Hind/Nafi/Eyub b. Musa/Mamer/Abdurrezzak

3-Eşarî/Ebu Mürre/ Said b. Hind/Üsame b. Zeyd/Abdullah/Ütab/Ahmed b. Hanbel/Abdullah

4-Eşarî/ Said b. Hind/Musa b. Meysere/Malik/Ebu Nuh/Ahmed b. Hanbel/Abdullah

5-Eşarî/ Said b. Hind/Nafi/Ubeydullah Ahmed/Abdullah

6-Bureyda/Süleyman b. Bureyda/Alkame/Sevri/Abdurrahman b. Mehdi/Zuheyr b. Harb

7-Eşarî/ Said b. Hind/Nafi/Ubeydullah b. Ömer İbnEbi Şeybe

8- Bureyda/Süleyman b. Bureyda/Alkame/Servi İbnEbi Şeybe

9- Bureyda/Süleyman b. Bureyda/Alkame/Sevri/Yahya/Müsedded

10- Eşarî/ Said b. Hind/Musa b. Meysere/Malik/Abdullah b. Müslim/Ebu Davud

11-Ebu'l-Hasen Ali b. Muh./İbrahim b. İshak/Muh. b. Ubeydet-Tenâfesî;

¹⁰⁹ Beyhakî, *Sünen*, X/215

Ebu'l-Müsenna ve Ebu Bekr b. İshak/Müsedded/Yahya/(yukarıdaki ravilerle birlikte)/Ubeydullah/Nafi'/*Said b. Ebi Hind*/Ebû Musa el-Eşari

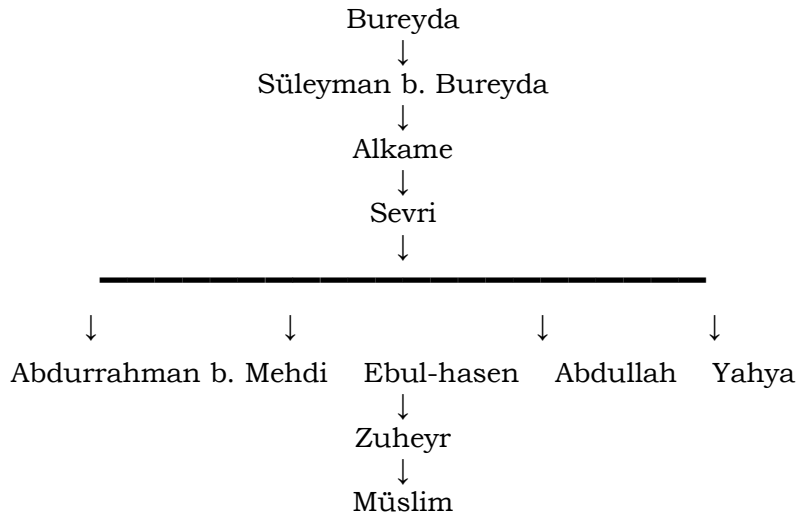
12-*Eşari*/?/ *Said b. Hind*/Abdullah b. Said b. Hind/Abdurrezzak/Ahmed b. Hanbel/Abdullah/Ahmed b. Cafer

13-*Eşari*/ *Said b. Hind*/İbn Hind/el-Leys b. Sa'd/Yahya b. Yahya/İsmail b. Kuteybe/Ebu Bekr b. İshak/Beyhaki

14-Yahya b. Ebi Kesir/Amr b. Yesâf/Busr b. Muaz/İbn Ebi'd-Dünya/el-Husayn b. Safvan/Ebu'l-Hasen b. Büsran/Beyhaki

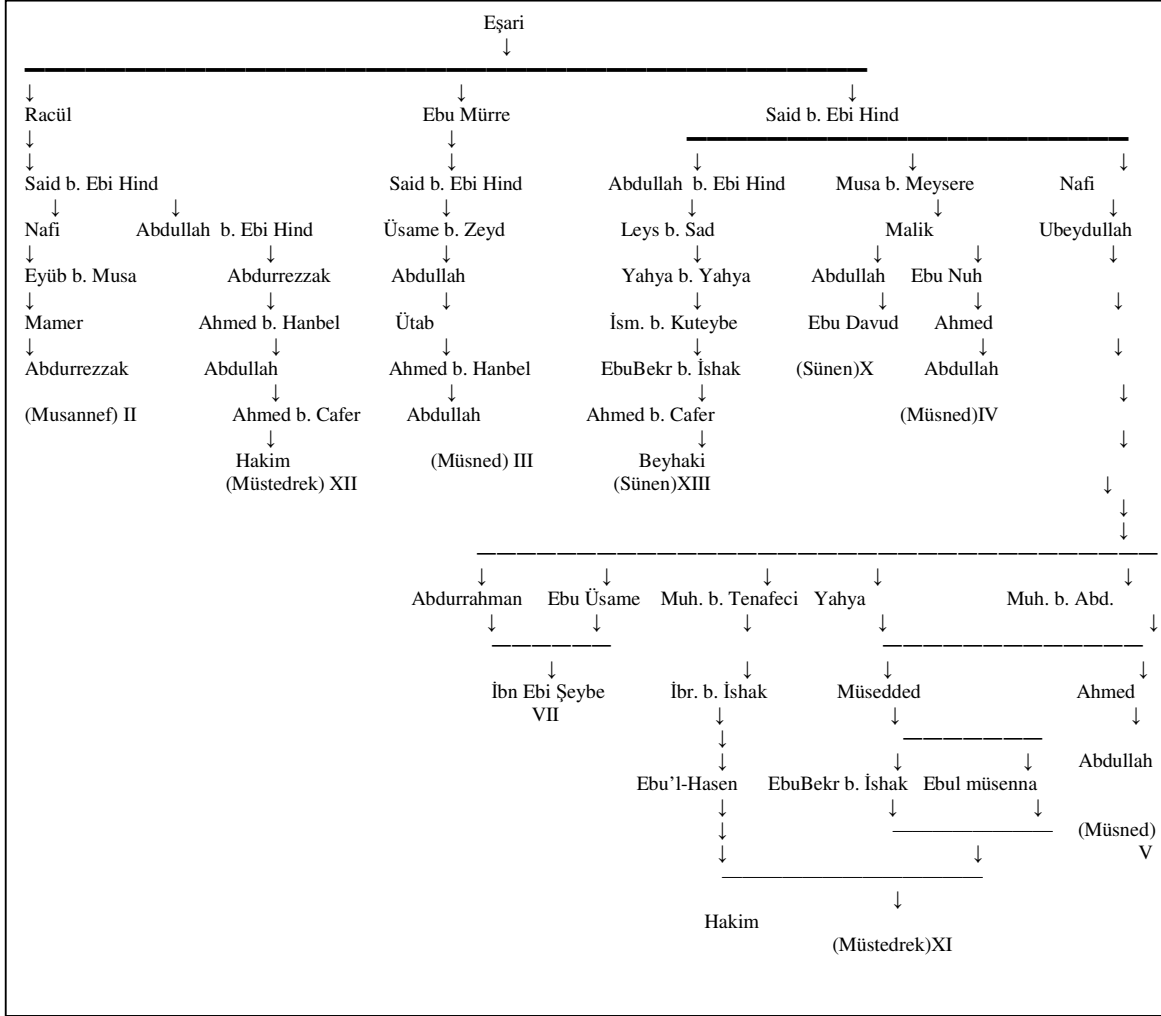
Bu senetleri şu şekilde şema yapabiliriz:

A-Müslim'in Senedi

Şemada da görüldüğü gibi rivayet Sevri'den sonra dörde çıkmakta ve daha sonra bir kişiyle Müslim'e ulaşmaktadır.

Eşari kanalıyla gelen rivayette şu şekilde tablo halinde gösterebiliriz:

III-DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Tavla konusuyla ilgili hadisleri 2 ana başlık altında toplayabiliriz. Bunlar:

a-Sadece tavla kelimesinin yer aldığı hadisler

b-Tavla ve satrancın beraber zikredildiği hadisler.

Tavla kelimesinin geçmiş olduğu rivayetlerde tavla kelimesi, النرد, الكعب, الكعبتين, المرشير, المرشير, gibi değişik lafızlar altında gelmektedir.

Tavla oynayanın hükmü hakkında ise hadisleri:

a-Allah ve Rasûlüne isyan etmek,

b-Domuzla benzetmek, olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Domuz benzetmesiyle ilgili olarak da

a-Elini domuz kanına batırmıştır,

b-Elini domuz kanıyla boyamıştır,

c-Elini domuz eti ve kanıyla boyamıştır,

d-Elini domuz kanına ve etine batırmıştır\ şeklinde olmak üzere 4 başlık altında toplayabiliriz.

Girişte belirttiğimiz gibi hadisleri incelerken, müelliflerin vefat sırasına göre inceledik. Tavla kelimesinin *Muvatta*'da İmam Mâlik (179/795) tarafından rivayeti النرد şeklinde gelirken *Mûsannef* türü eserlerin ilk örneklerinden olan Abdurrezzak'ın (211/827) eserinde الكعب / الكعبتين şeklinde gelmektedir. Ahmed b. Hanbel (241/855) *Mûsned*'inde kelimeyi النرد ve الكعب¹ olarak verirken Müslim (261/874) المرشير olarak kullanmaktadır. Kelimeyi İbn Mace (273/886) ve Ebû Davud (275/888) hem النرد hem de المرشير olarak kullanmışlardır.

Hakim de (405/1014) *Müstedrek*'inde النرد ve الكعب kelimelerini kullanmış, Beyhakî (458/1066) *Sünen*'inde konuyla alakalı 16 tane rivayetin hepsine yer vermiştir.

Müelliflerin merfu olarak rivayet etmiş olduğu hadisler Ebû Mûsa el-Eşarî ve Bureyda b. el-Hasib b. Abdullah olmak üzere iki

¹ Ahmed, *Mûsned*, IV/392

tarikten gelmektedir. Ebû Mûsa el-Eşarî'nin rivayet etmiş olduğu hadis *فقد عصى الله ورسوله* şeklinde gelirken Burayda'nın yapmış olduğu rivayetler *غمس يده في لحم خنزير ودمه* veya *صينغ يده في لحم خنزير ودمه* şeklinde gelmektedir. *Kütüb-i Tis'a* içerisinde Eşarî'nin bu rivayetini ilk olarak *Muwatta'*da görmekteyiz. Abdurrezzak'da *الكعاب* şeklinde gelen rivayet, Ahmed b. Hanbel'de de Abdurrezzak'tan yapmış olduğu rivayetlerde *الكعب* şeklinde gelirken, Ahmed b. Hanbel'in başka tariklerden gelen rivayetlerinde ise *النرد* şeklinde rivayet edilmektedir. Müslim'de Bureyda kanalıyla gelen ve metni *فكانما صينغ يده في لحم خنزير ودمه* bu şekilde gelen hadisi, Zuheyr b. Harb/Abdurrahman b. Mehdi/Süfyan/Alkame/Süleyman b. Bureyda tarikiyle rivayet etmişken, Ebû Davud'ta Süfyan'dan sonra Yahya/Müsedded zinciriyle rivayet etmiş ve Ebû Davud'taki rivayet *غمس فكانما* şekline dönüşmüştür. Ebû Davud, Eşarî tarikiyle yapmış olduğu 2. rivayeti, İmam Mâlik'in senediyle aynı olup Mâlik'le Ebû Davud arasında Abdullah b. Mesleme vardır. İmam Mâlik'le Ebû Davud arasında yaklaşık 1 asırlık zaman zarfında hadiste yer alan *النرد/تavlâ* kelimesi, *النردشير, الكعاب*, *الكعبتين* şeklinde değişiklik arz ederken Beyhaki'nin bazı rivayetlerinde, *Nasbu'r-Raye, Telhisu'l-Habîr* ve Begavî'nin *Sünen*'inde kelime *المردشير* olarak gelmektedir. Bütün bunlar rivayet esnasında ravilerin rivayet etmiş oldukları hadisin metnini, lafzi olarak değil mana olarak rivayet ettiklerini göstermektedir. Bu durum, Bureyda kanalıyla gelen rivayetlerde açıkça görülmektedir.

*Muwatta'*da rivayet edilen ilk hadisteki Saîd b. Ebî Hind'in hakkında hadis münekkidlerinin "*Ebû Mûsa el-Eşarî'den mürsel hadis rivayet ederdi*" şeklindeki ifadelerden bu rivayetin mürsel olduğu görülmektedir. Zaten bu hadis, diğer hadis senetleriyle beraber ele alındığında Eşarî ile Saîd b. Ebî Hind arasında bir ravinin olmadığı açıkça görülmektedir. Halbuki İkinci rivayette ele alınan hadisin senedinde ismi zikredilmeyen ve *-an raculin-* şeklinde bir ravinin varlığı dikkatimizi çekmektedir.

2. rivayette ise senette ismi zikredilmeyen bir şahıs yer almaktadır. Bu raviden dolayı hadis munkati' hadistir.

Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği 3. hadis ise Saîd b. Ebî Hind ile Eşarî arasında Ebû Murre denilen ravi olmakla beraber senette yer alan Üsâme b. Zeyd'den dolayı zayıftır.

Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği 4. ve 5. rivayetler Saîd b. Ebî Hind'den dolayı mürsel bir rivayettir.

Müslim'in rivayet ettiği 6. rivayet ise Süleyman b. Bureyda'nın sahabî olan babası Bureyd b. el-Hasib'ten hadis işitmediğinden dolayı mürsel bir rivayettir.

İbn Mace'nin rivayet ettiği 7. hadis yine Saïd b. Ebi Hind'den dolayı mürseldir.

Ebû Mûsa el-Eşari'den rivayet edilen hadislerde yer *Saïd b. Ebi Hind el-Fezari* hakkında Ebû Zur'a ve başka âlimlerin Saïd b. Ebi Hind'in, Ebû Mûsa el-Eşari'den olan rivayetlerinin mürsel olduğunu söylemeleri, İbn Hacer'in, *Takrîb*'de² onun Eşari'den müesal hadis rivayet ettiğine açıkça vurgu yapması bu ravi tarihiyle gelen hadislerin mürsel hadis olduğunu göstermektedir.

Yine İbn Mace'nin rivayet etmiş olduğu 8. hadis de Süleyman b. Bureyda'dan dolayı mürseldir.

Ebû Davud'un rivayet etmiş olduğu 9. rivayet de Süleyman b. Bureyda'dan dolayı mürseldir.

Ebû Davud'un rivayet etmiş olduğu 10. ve Hâkim'in rivayet ettiği 11. 13. rivayet, Saïd b. Ebî Hind'den dolayı mürsel hadistir.

Hâkim'in rivayet ettiği 12. hadis de ismi zikredilmeyen bir şahıs yer aldığından dolayı hadis, munkati'dir.

Beyhaki tarafından rivayet edilmiş olan 14. haber de kendi ifadeleriyle mürsel bir hadistir.

Konuyla ilgili rivayet edilen hadisler yukarıda izah ettiğimiz gibi sahih hadislerin ravilerinde aranan şartları tam manasıyla taşımamaktadır. Bundan dolayı tavla konusunda gelen hadislerin hadis usulü açısından sahih olmadıkları söylenebilir.

Sahabe uygulamalarına bakıldığında onların tavlayı kumar aracı olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Onlar, yakınlarının tavla oyunu oynarken gördüğü zaman onlara hadis zikretmediklerini ancak tavla karşısında takınmış oldukları tutumdan haram kabul ettikleri görülmektedir. Ancak İbn Ömer gibi takvasıyla ün yapmış bir sahabî'nin çocuklarının tavla oynaması da haram değil de hoş görülmeleyen bir durum gibi kabul ettiklerini göstermektedir. Veya o günkü toplumda bu oyunu oynayanlar çoğalmaya başlayınca caydırıcı olması açısından önde gelen sahabîlerin böy-

² İbn Hacer, *Takrîb*, 1/307, no:273

le davrandıkları da düşünülebilir. Çünkü Hz. Osman'ın devlet başkanı olarak tavla hakkında kullanmış olduğu “Sizlerle daha önce tavla hakkında konuşmuştum. Hâlâ onu evlerinizden çıkartmadığınızı görüyorum. Aklımdan, tavla bulundurulmuş evlere bir odun yığını gönderip de başlarında yakmayı geçiriyorum.”³ ifadesi de, tavlanın Medine’de yaygın olarak kullanıldığına, uyarılara rağmen insanların oynadıkları görülmektedir. İbn Mesûd, İbn Ömer, İbn Amr gibi sahabelerin tavla hakkındaki sözleri de tavlayla ilgili kendi düşüncelerini yansıtmakta olduğu düşünülebilir. Yine tavlaya karşı bu kadar set davranan kişilerin hiç birisi tavla oynayanlara “Allah ve rasulüne karşı gelmiş olursunuz” veya “elini domuz kanına batırmıştır veya ...” dememektedir. Eğer tavlanın haramlığı konusunda kesin olarak bir hadis olsaydı tavla oyunu yasaklanır ve oynayanlar hakkında kesin yaptırımlar uygulanırdı.

Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın “Allah ve rasulüne isyan etmiştir.” şeklindeki sözü merfu olarak değil de bizzat kendi sözü olarak ifade etmesi de tavla hakkında gelen merfu rivayetlerin -senetteki ravilerde görüldüğü gibi- haberin daha sonraki dönemlerde ref edildiği intibahı uyandırmaktadır.

Eğer tavla hakkında gelen rivayetler sahih olarak kabul edilirse o zaman metinde yer alan “Allah ve rasulüne karşı gelmiş olursunuz” sözlerini haramlığa değil de mekruhluğa hamledildiği anlaşılabilir. Çünkü bize ulaşan haberlerde erken dönemlerde tavlanın haram olmasına rağmen oynandığı yönünde herhangi bir uygulama görülmemektedir. Özellikle devlet başkanı Hz. Osman'ın sözlerine kulak asmayan tabii topluluğunun bu yapmış oldukları işi, kendisi eğer haram olarak görseydi muhakkak oynayanlara karşı etkin cezalar verir ve “Sizlerle daha önce tavla hakkında konuşmuştum. Hâlâ onu evlerinizden çıkartmadığınızı görüyorum. Aklımdan, tavla bulundurulmuş evlere bir odun yığını gönderip de başlarında yakmayı geçiriyorum.” ifadesi yerine zecri uygulamalar koyardı. Bunu Abdullah b. ez-Zübeyr'in ifadelerinde de görmek mümkündür. O, “..... Allah'a yemin olsun ki bu oyunu oynayan birisi bana getirilirse onu en ağır biçimde cezalandıracağım ve -tavladan- gasp ettiklerini de bana o şahsı getirene vereceğim” şeklinde hitap ederek oynayanların oyunu kumar için oynadıklarına dikkat çekmektedir.

³ Beyhaki, Sünen, X/215

Müslim şârihi Nevevî'nin tavla ile ilgili hadisi Müslim'in *Sahih*'ini bablara ayırırken "*Tavla oynamanın haramlığı*" başlığı altında incelemesi, kendi tercihidir. İbn Hacer'in tavla ile alakalı hadisi Müslim'e dayandırmayı bir vehim/zayıflık olarak görmesi calib-i dikkat bir durumdur. Nevevî'nin bu hadislerden yola çıkarak, tavlanın haramlığına hamletmesi ve bu hadislerin Şafii ve cumhurun tavlanın haramlığına delilleridir, dese de bu konuda kendisi gibi düşünmeyenler de vardır. Beyhaki'nin *es-Sünen*'de ve *el-Cevheru'n-Nakî*'de Alaaddin b. Ali b. Osman el-Mardini'nin (745/1344) "*Tavla oynamanın kerahiyet*" şeklinde başlık atmaları, tavla oyununu mekruh olarak gördüklerine ve rivayetleri sahih görseler bile haramlığa hamletmediklerine işaret etmektedir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi konuyla ilgili olarak rivayet edilen hadislerin, usûl-i hadis açısından sahih hadis kategorisinde olamadıkları söylenebilir.